

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 1947-1948.

SÉANCE DU 24 MARS 1948.

**Proposition de loi autorisant les femmes
à exercer les fonctions de notaire.**

DÉVELOPPEMENTS

MESDAMES, MESSIEURS,

La présente proposition a pour but d'ouvrir aux femmes l'accès du notariat.

La loi du 7 avril 1922 a permis aux femmes munies du diplôme de docteur en droit de prêter le serment d'avocat et d'exercer cette profession; celle du 1er février 1947 leur a permis d'être avoué; celle du 7 mai 1947 d'être avocat à la Cour de Cassation; celle du 21 février 1948 d'être nommées magistrat.

Si l'on considère en outre que notre pays compte depuis de longues années des femmes médecins, pharmaciens, ingénieurs, architectes, professeurs à tous les degrés de l'enseignement et que depuis peu nous avons des femmes diplomates, il nous faudra convenir que la plupart des carrières importantes sont devenues accessibles chez nous à toutes personnes qualifiées sans distinction de sexe.

Le notariat fait à cette règle une exception que nous estimons à la fois injustifiée et regrettable.

Les articles 35 et suivants de la loi du 25 Ventôse An XI énumèrent les conditions d'admission aux fonctions de notaire.

Il faut :

- 1° jouir des droits de citoyen;
- 2° avoir satisfait aux lois sur la conscription militaire;
- 3° être âgé de 25 ans accomplis;
- 4° avoir fait un stage d'au moins trois ans en l'étude d'un notaire. Seuls en sont dispensés les docteurs en droit ayant exercé pendant trois ans des fonctions administratives ou judiciaires.

A la vérité, aucune de ces conditions ne saurait justifier le rejet des candidatures féminines; on ne

BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 1947-1948.

VERGADERING VAN 24 MAART 1948.

**Wetsvoorstel houdende toelating van de
vrouwen tot het ambt van notaris.**

TOELICHTING

MEVROUWEN, MIJNE HEREN,

Dit voorstel heeft ten doel, de vrouwen toe te laten tot het notariaat.

De wet van 7 April 1922 vergunt aan de vrouwen die het diploma van doctor in de rechten bezitten, de eed als advocaat af te leggen en dat beroep uit te oefenen; de wet van 1 Februari 1947 staat hun toe, pleitbezorger te worden; de wet van 7 Mei 1947, advocaat te worden bij het Hof van Verbreking; de wet van 21 Februari 1948, tot magistraat te worden benoemd.

Als men bovendien bedenkt, dat ons land reeds jarenlang vrouwelijke dokters, apothekers, ingenieurs, architecten, leraren in alle graden van het onderwijs telt, en dat wij sedert kort ook vrouwelijke diplomaten hebben, moet ons toegegeven worden, dat de meeste loopbanen van belang hier te lande toegankelijk zijn geworden voor alle bevoegde personen zonder onderscheid van geslacht.

Het notariaat maakt op die regel een uitzondering, die wij onbillijk en betreurenswaardig achten.

In de artikelen 35 en volgende van de wet van 25 Ventôse Jaar XI worden de voorwaarden opgenoemd voor toelating tot het notarisambt.

Men moet :

- 1° de burgerrechten genieten;
- 2° aan de dienstplichtwetten voldaan hebben;
- 3° volle 25 jaar oud zijn;
- 4° een proeftijd van ten minste drie jaar gedaan hebben bij een notaris. Hiervan zijn alleen vrijgesteld de doctors in de rechten, die gedurende drie jaar administratieve of rechterlijke functies uitgeoefend hebben.

In der waarheid kan geen van die voorwaarden een verwerping van de vrouwelijke candidaturen

pourrait sérieusement motiver l'exclusion des femmes par la seconde condition, aucune loi ne les ayant soumises à ce jour à la conscription militaire.

Il est cependant admis qu'en raison des usages et d'une longue tradition, un texte formel est nécessaire pour autoriser les femmes à accéder aux carrières dont elles ont été tenues à l'écart dans le passé.

C'est pourquoi nous déposons la présente proposition.

* * *

L'exclusion des femmes du notariat n'est pas justifiée, avons-nous dit.

Un rapide examen des fonctions de notaire et des obligations qu'elles entraînent nous le démontrera.

Le notaire, en effet, aux termes de la loi, est un fonctionnaire public dont le rôle essentiel est de recevoir les actes et contrats qui doivent être authentiques ou auxquels les parties veulent conférer ce caractère; d'en assurer la date, d'en conserver le dépôt et d'en délivrer grosses et expéditions.

La loi fixe exactement le détail de ces fonctions et les conditions dans lesquelles elles s'exercent; elle énumère les interdictions qui pèsent sur le notaire et prévoit une responsabilité en cas de manquements.

La mission du notaire s'exerce donc dans un cadre bien délimité et son initiative personnelle qui pourrait être dangereuse est ainsi considérablement réduite.

Le notaire procède aux ventes publiques d'immeubles, de rentes et de créances hypothécaires, aux enchères et au plus offrant.

Les termes mêmes dans lesquels est circonscrite cette partie de ses attributions en rendent l'exécution aisée.

La loi soumet d'autre part le notaire à la tenue d'une comptabilité sous la direction et le contrôle de la Chambre de discipline, et lui prescrit de façon précise le mode d'emploi et de conservation des sommes, titres et valeurs qui lui sont confiés à raison de son ministère.

Enfin, le tarif des honoraires notariaux est réglé par la loi.

Aucun des éléments de la mission du notaire, ainsi énumérés, dans le cadre de prescriptions légales précises, n'est tel qu'une femme ne soit à même de l'exercer.

Ces fonctions exigent, outre les vertus morales et le développement intellectuel nécessaires dans l'exercice de toute profession libérale, de la prudence et surtout beaucoup de soin; qualités que l'on s'accorde en général à reconnaître aux femmes.

* * *

wettigen. Geen ernstige grond kan voor uitsluiting van de vrouwen gevonden worden in de tweede voorwaarde, omdat zij tot dusver door geen enkele wet aan de militaire dienst onderworpen zijn.

Evenwel wordt aangenomen, dat er wegens de gebruiken en een jarenlange traditie een formele tekst vereist is, om de vrouwen toe te laten tot de loopbanen, waarvan zij in het verleden verwijderd gehouden werden.

Het is daarom, dat wij dit wetsvoorstel indienen.

* * *

De uitsluiting van de vrouwen van het notariaat is niet gewettigd, hebben wij gezegd.

Een vluchtig onderzoek van de functies van een notaris en van de verplichtingen welke er aan verbonden zijn, zal zulks aantonen.

Luidens de wet is een notaris immers een openbaar ambtenaar, die voornamelijk tot opdracht heeft akten en contracten te ontvangen, die authentiek moeten zijn of waaraan partijen dat karakter willen verlenen; in de dagtekening daarvan te voorzien, ze in bewaring te houden en er grossen en uitgiften van af te leveren.

De wet stelt deze functies en de manier waarop ze moeten uitgeoefend worden, in bijzonderheden vast; ze noemt de verbodsbepalingen, welke op de notaris rusten en voorziet in de verantwoordelijkheid in geval van tekortkomingen.

De opdracht van de notaris wordt dus in een welbegrensd kader uitgeoefend en zijn persoonlijk initiatief, dat weleens gevaarlijk kon zijn, wordt dus aanzienlijk beperkt.

De notaris doet de openbare verkopen van onroerende goederen, renten en hypotheeksschulden bij opbod en aan de meestbiedende.

De termen zelf, waarin dit deel van zijn bevoegdheid wordt omschreven, maken de uitvoering er van gemakkelijk.

De wet onderwerpt voorts de notaris aan het houden van een comptabiliteit onder de leiding en contrôle van de Kamer van toezicht, en schrijft hem op nauwkeurige wijze voor, hoe hij de sommen, effecten en waarden, die hem wegens zijn bediening worden toevertrouwd, moet gebruiken en bewaren.

Ten slotte wordt ook het tarief van de honoraria der notarissen bij de wet geregeld.

Geen bestanddeel van het notariaat, aldus opgenoemd binnen het kader van nauwkeurige wetsbepalingen, is van die aard, dat een vrouw het niet zou kunnen uitoefenen.

Deze functies vereisen, behalve de zedelijke deugden en de verstandelijke ontwikkeling, die bij de uitoefening van elk vrij beroep nodig zijn, ook nog voorzichtigheid en vooral veel zorgvuldigheid; deze eigenschappen nu bezitten de vrouwen, zoals algemeen erkend wordt.

* * *

Mais la pratique du notariat exigerait-elle des aptitudes rares encore ne faudrait-il nullement en tenir les femmes éloignées d'office !

En effet, si le notaire est un fonctionnaire public, les intérêts qui lui sont confiés sont des intérêts privés. Ce sont les particuliers qui recourent à son ministère, et ils le font librement, dans les cas déterminés par la loi.

Dès lors, ce sont ces mêmes particuliers qui décideront, en lui accordant ou en lui retirant leur confiance, si la femme est ou non, digne des fonctions de notaire.

Comme pour l'avocat, pour le médecin, homme ou femme, c'est par le client que se fera la sélection naturelle entre les capables et les incapables. Il n'est point besoin de recourir à une sélection artificielle au moyen d'une interdiction légale.

Ainsi, sauf lorsqu'il s'agit d'obtenir d'un officier public un extrait de ses minutes, personne n'est obligé de requérir le ministère d'un notaire déterminé auquel il n'accorderait pas sa confiance.

En effet, le ressort normal de l'activité d'un notaire est le canton de la Justice de Paix de sa résidence et chaque canton possède au moins deux notaires. Au surplus, dans les centres importants comme Bruxelles, Liège, Gand, Charleroi, la compétence des notaires s'étend à tous les cantons de ces agglomérations. Enfin, les testaments, donations, contrats de mariage et procurations relatives à ces actes peuvent être reçus par tous les notaires, dans l'étendue de l'arrondissement judiciaire de leur résidence.

La liberté du public dans le choix du notaire est dès lors suffisante pour qu'il ne s'adresse pas contre son gré à un notaire féminin.

* *

Peut-être serait-on tenté de voir dans la responsabilité du notaire, un empêchement à l'exercice de ce ministère par une femme.

Nous avons vu que cette responsabilité n'est susceptible d'être engagée que par suite du mépris d'obligations précises.

Pourquoi une femme serait-elle plus exposée qu'un homme à cette défaillance ?

Remarquons d'ailleurs qu'en cas de faute due à l'erreur, l'ignorance, la négligence ou la malhonnêteté, les clients ont contre le notaire à raison de sa responsabilité, le même recours, qu'il s'agisse d'un homme ou d'une femme.

Ce recours est fonction de sa solvabilité.

La responsabilité du notaire ne peut être un argument à opposer à la présente proposition, car dans d'autres professions qu'elle exerce d'ailleurs avec succès, la femme peut supporter des responsabilités matérielles et morales beaucoup plus considérables.

Maar ook al zou de praktijk van het notariaat een zeldzame bekwaamheid vorderen, ware dat nog geen reden, om er de vrouwen van ambtswege verwijderd van te houden !

Immers, al is de notaris een openbaar ambtenaar, wat hem wordt toevertrouwd zijn private belangen. Het zijn particulieren, die zich tot hem wenden, en die dat vrijelijk doen, in gevallen als bepaald bij de wet.

Derhalve zijn het diezelfde particulieren, die, door hun vertrouwen te geven of terug te nemen, zullen beslissen, of de vrouw al dan niet waardig is voor het ambt van notaris.

Evenals voor de advocaat, voor de geneesheer, het zij man of vrouw, is het door de cliënt, dat de natuurlijke keuze tussen bekwamen en onbekwamen zal geschieden. Het is niet nodig, die keuze kunstmatig te doen plaats vinden door middel van een wettelijke verbodsbepaling.

Aldus is niemand verplicht zich tot een bepaalde notaris te wenden, wien hij zijn vertrouwen niet wil schenken, behalve wanneer het zaak is, een uittreksel uit de minuten van een openbaar ambtenaar te verkrijgen.

Immers, het normale gebied, van een notaris valt samen met het kanton van het vredegerecht van zijn standplaats en elk kanton heeft ten minste twee notarissen. Bovendien strekt de bevoegdheid van de notarissen, in grote centra als Brussel, Luik, Gent, Charleroi, zich uit tot alle kantons van die agglomeraties. Ten slotte kunnen de testamenten, schenkingen, huwelijkscontracten en volmachten in verband met die akten ontvangen worden door alle notarissen binnen het gebied van het rechterlijk arrondissement van hun standplaats.

De vrijheid van het publiek bij de keuze van een notaris is dan ook groot genoeg, om zich niet tegen zijn zin te moeten wenden tot een vrouwelijke notaris.

* *

Wellicht is men geneigd in de verantwoordelijkheid van de notaris een beletsel te zien voor de uitoefening van die bediening door een vrouw.

Wij hebben gezien, dat die verantwoordelijkheid slechts kan optreden als gevolg van tekortkoming aan welbepaalde verplichtingen.

Waarom zou een vrouw aan een dergelijke tekortkoming meer blootstaan dan een man ?

Er zij overigens opgemerkt, dat de cliënten, in geval van fouten door dwaling, onkunde, slordigheid of oneerlijkheid, op de notaris om reden van zijn verantwoordelijkheid, hetzelfde verhaal hebben, onverschillig of het een man of een vrouw betreft.

Dit verhaal hangt af van zijn gegoedheid.

De verantwoordelijkheid van de notaris kan geen argument zijn tegen dit voorstel, want in andere beroepen, die zij trouwens met goed gevolg uitoefent, kan de vrouw een veel zwaardere materiële en morele verantwoordelijkheid dragen.

Tel est le cas de la femme médecin, de la femme commerçante, de la femme avocat. Tel sera bientôt le cas de la femme magistrat.

* *

Nous avons dit qu'il était regrettable que les fonctions de notaire fussent fermées aux femmes. En effet, cette carrière nous paraît s'accorder particulièrement bien au tempérament et aux goûts féminins.

La plupart des femmes juristes ont un penchant plus grand pour l'étude des dossiers que pour la plaidoirie.

En outre, le notaire travaille à domicile, ce qui répond aux désirs de la plupart des femmes de pouvoir exercer une profession tout en veillant à la bonne tenue de leur maison et sur l'éducation de leurs enfants.

GEORGETTE CISELET.

* *

Proposition de loi autorisant les femmes à exercer les fonctions de notaire.

ARTICLE PREMIER.

Les femmes qui justifient des conditions prévues par la loi du 25 Ventôse An XI, organisant le notariat, pourront être nommées aux fonctions de notaire.

ART. 2.

La condition prévue à l'article 35, 2°, de la loi du 25 Ventôse An XI ne sera pas exigée des candidats du sexe féminin.

ART. 3.

L'autorisation maritale d'exercer les fonctions de notaire est donnée suivant les dispositions du livre Ier, titre Ier, chapitre VI, du Code civil, sur les « Droits et devoirs respectifs des époux ». Elle est irrévocable.

ART. 4.

La présente loi entrera en vigueur à la date de sa publication au *Moniteur*.

G. CISELET.

M. SPAAK.

M. BAERS.

Bonne A. DELLA FAILLE D'HUYSSSE.

Dit is het geval met de vrouwelijke dokters, handelaars, advocaten. Dit zal weldra ook het geval zijn met de vrouwelijke magistraten.

* *

Wij hebben gezegd, dat het te betreuren viel, dat het notarisambt voor de vrouwen gesloten is. Want deze loopbaan lijkt ons bijzonder goed te passen voor het temperament en de aanleg van de vrouwen.

De meeste vrouwelijke juristen hebben meer zin in het bestuderen van dossiers dan in het pleiten.

Bovendien werkt de notaris thuis, hetgeen beantwoordt aan het verlangen van de meeste vrouwen, om een beroep te kunnen uitoefenen en tevens te zorgen voor een goede huishouding en voor de opvoeding van hun kinderen.

* *

Wetsvoorstel houdende toelating van de vrouwen tot het ambt van notaris.

EERSTE ARTIKEL.

De vrouwen, die blijk geven te voldoen aan de voorwaarden, gesteld in de wet van 25 Ventôse, Jaar XI, tot regeling van het notariaat, kunnen benoemd worden tot het ambt van notaris.

ART. 2.

De voorwaarde, gesteld in artikel 35, 2°, van de wet van 25 Ventôse, Jaar XI, zal niet gelden voor kandidaten van het vrouwelijk geslacht.

ART. 3.

De machtiging van de man, om het notarisambt uit te oefenen, wordt gegeven volgens het bepaalde in Boek I, Titel I, Hoofdstuk VI, van het Burgerlijk Wetboek over de « Wederzijdse rechten en plichten van de echtgenoten ». Zij is onherroepelijk.

ART. 4.

Deze wet treedt in werking op de dag van haar bekendmaking in het *Staatsblad*.